

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

השראת השכינה במשכן על פי סיומו של ספר שמות

לפרשת פקודי (על פי שיעור של הרב חנוך וקסמן)

(כ) ויקח ויתן את העדת אל הארון וישם את הבדים על הארון ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה (כא) ויבא את הארון אל המשכן וישם את פרכת המסך ויסך על ארון העדות כאשר צוה ה' את משה
(כב) ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפנה מחוץ לפרכת פג ויערך עליו ערך לחם לפני ה' כאשר צוה ה' את משה
(כג) וישם את המנרה באהל מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה (כה) ויעל הנרת לפני ה' כאשר צוה ה' את משה
(כו) וישם את מזבח הזהב באהל מועד לפני הפרכת (כז) ויקטר עליו קטרת סמים כאשר צוה ה' את משה
(כח) וישם את מסך הפתח למשכן (כט) ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד ויעל עליו את העלה ואת המנחה כאשר צוה ה' את משה
(ל) וישם את הכיר בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים לרחצה (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם (לב) בבאם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח ירחצו כאשר צוה ה' את משה
(לג) ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח ויתן את מסך שער החצר ויכל משה את המלאכה
בתיאור מפורט של בניית המשכן (שמות מ', יז-לג), מדגישה התורה את נאמנותו של משה למשימה. לאחר פסוק י"ז, מובאות שמונה פרשיות, אשר כל אחת מהן מתארת כיצד בנה משה חלק אחר של המשכן שהוזכר בציווי המקורי (שמות מ', א-טז). לאחר כל פרשייה מופיעה "פרשה סתומה" - הפסקה מסורתית בטקסט; כל אחד משבעת הקטעים הראשונים מסיים במילים "כאשר צוה ה' את משה"; והקטע השמיני מסיים ב"ויכל משה את המלאכה" (שמות מ' לג). נראה בבירור שהתורה רוצה להעמידנו על כך שמשה, עבד נאמן לקב"ה, השלים את הציווי באופן מושלם.

ספר שמות נחתם עם בהשראת השכינה במשכן לאחר הקמתו ע"י משה. תיאור הקמת המשכן מתואר בשמות מ'. תחילה מופיע הציווי של הקב"ה למשה לבנות את המשכן ומפרט לו את סדר הבנייה.

1. שמות מ', א-טו:

(א) וידבר ה' אל משה לאמר (ב) ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד (ג) ושמת שם את ארון העדות וסכת על הארון את הפרכת (ד) והבאת את השלחן וערכת את ערכו והבאת את המנרה והעלית את נרתיה (ה) ונתתה את מזבח הזהב לקטרת לפני ארון העדות ושמת את מסך הפתח למשכן (ו) ונתתה את מזבח העלה לפני פתח משכן אהל מועד (ז) ונתת את הכיר בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שם מים (ח) ושמת את החצר סביב ונתת את מסך שער החצר (ט) ולקחת את שמן המשחה ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אתו ואת כל כליו והיה קדש (י) ומשחת את מזבח העלה ואת כל כליו וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים (יא) ומשחת את הכיר ואת כנו וקדשת אתו (יב) והקרבת את אהרן ואת בניו אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים (יג) והלבשת את אהרן את בגדי הקדש ומשחת אתו וקדשת אתו וכהן לי (יד) ואת בניו תקריב והלבשת אתם כתנת (טו) ומשחת אתם כאשר משחת את אביהם וכהנו לי והיתה להית להם משחתם לכהנת עולם לדרתם

ואז מופיע ביצוע הציווי ע"י משה.

2. שמות מ', טז-לג:

(טז) ויעש משה ככל אשר צוה ה' אתו כן עשה (יז) והיה בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן
(יח) ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו (יט) ויפרש את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה ה' את משה

אותם לקראת עבודת הקודש (יב-טו). למרבה ההפתעה, ציוויים אלו כלל אינם נזכרים בחלק הביצועי! הטבלה הבאה ממחישה את הקושי שביחס בין החלקים:

ביצוע	הוראות	המשימה
יז-לג	א-ח	הרכבת המשכן והכלים
?	ט-יא	משיחה והקדשה
?	יב-טו	הכנת, ומשיחת הכוהנים

כלומר בעוד שסידורו הפיזי וארגונו של המשכן מתוארים באופן מפורט ביותר, לא נזכרים בחלק הביצועי ההקדשה והכנת הכוהנים - התהליכים שנדרשו לפעילותו המעשית.

אי-ההתאמה בין שני החלקים מעורר קושי: מדוע מדגישה התורה שמשה מילא את משימתו באופן מושלם, אם כלל לא ביצע את הציווי על הקדשת הכוהנים? לחילופין, אם משה אכן הקדיש את הכוהנים כאשר ציווה ה' אותו, מדוע לא סיפרה זאת התורה בתיאור הביצוע שבפרק מ'.

ההיעלמות של הקדשת הכוהנים יכולה להסב את תשומת ליבנו לבעיה נוספת במבנה פרק מ' וברצף הסיפורי שלו. כדי לעמוד על בעיה זו, ניזכר בתיאור הקדשת הכוהנים ובפירוט ההכנות הנצרכות לתפקוד היומיומי של המשכן, כפי שתוארו בפרשת תצווה.

בפרשת תצווה פירטה התורה את סדר ימי המילואים - הימים שבהם אהרן ובניו הוקדשו והוסמכו לעבודה. מלבד הקרבת מספר קרבנות, תהליך ההקדשה כלל גם הכנה של אהרן ובניו בדרך מאוד מיוחדת (ראה כ"ט, א): הקב"ה מצווה על משה להביאם לפתח אוהל מועד, לרחוץ אותם ולהלבישם בבגדי הכהונה החדשים (כ"ט, ד-ט). במילים אחרות, בפרשת תצווה מופיעות הוראות מדויקות להקדשת הכהנים, המופיעות מאוחר יותר גם בציוויים שבפרשתנו, אך נעדרות לחלוטין מתיאור הביצוע שבסוף הפרשה.

ההוראות הארוכות שבפרשת תצווה מסתיימות בציווי על קרבן יומיומי שצריך להיות מוקרב בפתח אוהל מועד, ובהצהרה של הקב"ה.

4. שמות כ"ט מב-מו:

"עלת תמיד לדלתכם פתח אהל מועד לפני ה'... ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי. וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח, ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי. ושכנתי

בשלב זה, אחרי שהושלמו 'הוראות' הבנייה והסתיים הביצוע, אנו מגיעים אל מה שנתפס כשלב השלישי של בניית המשכן: הפך הא-לוהי - השראת השכינה במשכן.

3. שמות מ' לד-לח:

"ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן. ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם. ואם לא יעלה הענן, ולא יסעו עד יום העלתו. כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו, לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם"

כפי שמעיר הרשב"ם על פסוק ל"ה, נראה כי הקב"ה יורד לארץ כדי לחנוך את המשכן שזה עתה נבנה ולקדש אותו ע"י השראת שכינתו בו.

אם כן, ניתן לתאר את מבנה הפרק האחרון של ספר שמות, המתאר את בניין המשכן בפועל, כמורכב משלושה שלבים:

- חלק ראשון (א-טז) - ההוראות.
- חלק שני (יז-לג) - הביצוע.
- חלק שלישי (לד-לח) - השכנת כבוד ה' במשכן באופן פומבי - הקדשתו של המשכן שהושלם זה עתה. אלא שעיון מעמיק יותר, מעלה שהדברים אינם פשוטים כפי שהם נראים ממבט ראשון.

החלוקה בין הוראות הבנייה (א-טז) לבין ביצוען (יז-לג) מובילה לציפייה פשוטה, שכל שמופיע בהוראות יופיע גם בתיאור הבנייה בפועל. ציפייה זו מתחזקת על רקע הביטויים בהם בוחרת התורה לתאר את אופן הביצוע: "כאשר ציווה ה' את משה" (החוזר שבע פעמים), ו"ויכל משה את המלאכה".

יתר על כן, שמונת הפרשיות הקצרות, אשר כל אחת מהן מתארת הרכבת כלי אחד או חלק מסויים מהמשכן, מקבילות במספר, בתוכן ובסדר לשמונת הפסוקים (א-ח) המתארים את הציווי על בניית הכלים והרכבת המשכן. הקבלה זו בולטת לאור הפסוק המבחין בין חלק ההוראות לבין חלק הביצוע (שמות מ' טז)

"ויעש משה ככל אשר צוה ה' אותו כן עשה"

דווקא על רקע הציפייה הפשוטה כל כך, בולט הקושי הבא שיהווה את עיקר ענייננו בשיעור השבוע. התבוננות בפסוקים מראה שהוראות הבנייה כוללות שבעה פסוקים שאין להם מקבילה בתיאור הבנייה בפועל. לאחר שהקב"ה מצווה את משה על בניית המשכן והכלים (א-ח), הוא מצווה אותו למושוח את הכלים וחלקי המשכן, פעולה שאמורה בעצם לקדש אותם (ט-יא). בשלב זה, הקב"ה מצווה את משה על הכוהנים: להביא אותם אל פתח אוהל מועד, לרחוץ אותם, להלביש אותם ולחנוך

השכינה למשכן ובהקדשתו ע"י הקב"ה. כעת, הבה נחזור לפסוקים: (שמות מ', לד-לח).

"ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן. ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם. ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו. כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו, לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם".

כפי שניתן לראות, אין בפסוקים שום אזכור להקדשה א-לוהית של המשכן. יתר על כן, במקום המשפט הצפוי הזה, מספרת לנו התורה שמה לא היה יכול להיכנס לאהל מועד שזה אחת ממטרות אהל מועד.

שאלה נוספת שעולה מהפסוקים היא: התורה מסיימת את תיאור משה, המשכן והענן ביום שבו הוקם המשכן, ועוברת - ללא שום קשר לכאורה - לתיאור התארגנות בני ישראל למסעות במהלך נדודיהם במדבר. על פי התיאור שבפסוקים, הקב"ה סימן לבני ישראל להמשיך במסע ע"י העלאת הענן, שהופיע לעיניהם ביום כעמוד ענן ובלילה כעמוד אש (שמות מ', לו-לח).

ואכן, תיאור דומה מאוד של מסעות בני ישראל מופיע גם בספר במדבר, כאשר בני ישראל נוסעים מסיני ומתחילים לנדוד במדבר.

5. במדבר ט' טו-יז:

"וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת, ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר. כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה. ולפי העלות הענן מעל האהל, ואחרי כן יסעו בני ישראל, ובמקום אשר ישפך שם הענן - שם יחנו בני ישראל"

בדיוק כשם שנאמר בסוף ספר שמות שהענן כיסה את המשכן ביום הקמתו (שמות מ', יז; לד), כך מסופר גם בספר במדבר (במדבר ט', טו) שהענן כיסה את המשכן ביום הקמתו. אולם קיים הבדל גדול בין שתי הפרשיות: בחומש במדבר, העוסק במסעותיהם של ישראל, תיאור הענן, האש וסימן הנסיעה בעזרת הענן העולה הוא המשך טבעי וישיר לאזכור הענן ביום הקמת המשכן. לעומת זאת, בספר שמות, המתאר את הקמת המשכן, תיאור הנדודים במדבר נראה כסטייה לא-ברורה מנושא הפרשייה - בניית המשכן והשראת השכינה בתוכו.

לבסוף, כידוע ספר ויקרא פותח בקריאתו של הקב"ה למשה.

6. ויקרא א' א:

"ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר" כפי שמסבירים רוב הפרשנים (ראה אבן עזרא וספורנו), הקריאה המיוחדת למשה נצרכה כיוון שנאסר עליו להיכנס לאהל מועד בסוף ספר שמות. לכן, הקב"ה היה

בתוך בני ישראל והייתי להם לא-לוהים. וידעו כי אני ה' א-לוהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם..."

נראה שפסוקים אלו מופיעים דווקא כאן כיוון שנוכחות ה' בביתו, הימצאות השכינה בתוך אוהל מועד, תלויה בתפקוד היומיומי של המשכן. כתוצאה מפעילות הכוהנים ומהקרבת הקרבנות, שכינתו של הקב"ה מופיעה בפתח אוהל מועד, מקדשת את האוהל, נפגשת ("ונועדתי") עם בני ישראל ושוכנת בתוכם. פסוקים אלו מהווים את המסר העיקרי של פרק כ"ט.

הקדשת הכוהנים אכן מופיעה בפרקים ח' ט' בספר ויקרא, המתארים את שמונת ימי המילואים כפי שבוצעו בפועל. פרק ח' מפרט את הבאת אהרן ובניו לאוהל מועד, את הקדשתם ואת שאר פרטי הכנתם לעבודה במשכן (ח', א-ג), וכהשלמה לסיפור זה - פרק ט' מסתיים בהופעת כבוד ה' לעיני כל העם בפתח אוהל מועד, ובהתגלות בדמות האש האוכלת את הקרבנות (ויקרא ט', כג-כד). בספר ויקרא, אם כן, מתוארים ימי המילואים כפי שהיינו מצפים שהם יתוארו בפרשתנו: תיאור הקדשת הכוהנים, משיחת הכלים וקידושם, ולבסוף - כשיא המעמד - גילוי שכינה המוני. לאור זאת חוזרת ועולה השאלה, מדוע השמיטה התורה חלקים כה חשובים של תהליך הקדשת המשכן בפרשתנו?

השמטה זו דורשת עיון-מחודש בהנחתנו הראשונה: האם הפסוקים שבסיום ספר שמות, המתארים את השכנת כבוד ה' על המשכן החדש (שמות מ', לד-לח), אכן מתארים את סיום הקמת המשכן והשראת השכינה בו?

הנחנו לעיל, כפי שכתב הרשב"ם, שמטרת הקב"ה בציווי על בניית המשכן הייתה להשרות את שכינתו בתוך בני ישראל (ראה כ"ה, ח), ומטרה זו התממשה בסיום בניית המשכן, עם ההקדשה הא-לוהית שלו (כדברי רשב"ם). אולם, לאור הקשיים שהעלינו, הדבר נראה די קשה, כיוון שהתורה משמיטה חלק חשוב מתהליך ההכנה להתגלות - את משיחת הכלים והקדשתם ואת הקדשת הכוהנים. ואם כן, מהי מטרת התגלות השכינה הפומבית והמיוחדת המוזכרת בסוף ספר שמות? אם מטרתה לא הייתה להגשים את הציפיות של ימי המילואים, לקדש את אוהל מועד ולחונך אותו ולציין את המעבר מהכנה ובניין לתפקוד מלא - מהו, אפוא, עניינה?

לדעת הרב חנוך וקסמן, הפתרון לבעיה הכפולה שלנו - חסרון הכנת הכוהנים בשלב הביצוע והבנת אופי ההתגלות בסיום ספר שמות - יכול להימצא בנייתו מדוקדק של המבנה הספרותי של החלק השלישי של פרק מ'. הגדרנו בתחילת השיעור שחלק זה עוסק בירידת

- באותו אופן בו כיסה הענן את ההר, מכסה הענן גם את המשכן (מ', לד-לה)
- כמו שמשה נכנס לענן שעל ההר רק אחרי שהוזמן פנימה, כך גם הוא לא היה יכול להיכנס לאוהל מועד עד שהקב"ה הזמין אותו (שמות מ', לח; ויקרא א', א)
- הפסוקים האחרונים של הספר - שנראו לנו לא-קשורים למהלך הדברים - אף הם מקבילים לתיאור ההתגלות בהר סיני: בני ישראל רואים את המשכן עטוף כולו בכבוד ה', כשם שהם ראו את הר סיני עטוף בעשן ובאש. מוקד שלושת הפסוקים הללו אינו נעוץ בתיאור מסעות בני ישראל, אלא בתיאור ההתגלות ההמונית לכל העם.

מעתה, כל השאלות ששאלנו על המבנה והרצף הסיפורי של סיום פרק מ' מתבררות. אי-יכולתו של משה להיכנס אל המשכן כבר אינה מפתיעה (שהרי היא מקבילה לאי-יכולתו לעלות אל הר סיני), והוספת שלושת הפסוקים האחרונים כבר אינה מבלבלת (שהרי היא יוצרת הקבלה בין ההתגלות ההמונית בהר סיני לבין ההתגלות ההמונית באוהל מועד).

8. הרב חנוך וקסמן:

התורה ניסחה את פסוקי סוף הספר בדומה לפסוקי מעמד הר סיני, כדי ליצור הקבלה בין שניהם. הספר אינו מסיים עם סתם אפיזודה ספרותית שאינה קשורה למהלך הדברים, אלא הוא מסיים בתזכורת להר סיני, בחזרה מכוונת על עלייתו של משה לקבל את הלוחות, התורה והמצוות.

נחזור עתה לשאלות הראשונות שהעלינו: מדוע לא מתואר השלב הביצועי של הקדשת הכוהנים, ומהו אופי ההתגלות האלוקית החותמת את הספר. מסביר הרב וקסמן, שהנוכחות הא-לוקית באוהל מועד היא תופעה מורכבת ומרובת פנים. מצד אחד, השראת השכינה היא אמצעי לקשר בין עם ישראל לקב"ה: באמצעות המשכן, עבודת הכוהנים והקרבת הקרבנות, עם ישראל יכול להיפגש מפגש כמעט-חומרי עם הקב"ה. אולם מעבר לפן זה, שכינת כבוד ה' במשכן (או מעל למשכן) מהווה גם חוויה מחודשת של מעמד הר סיני. כפי שהקב"ה ירד להר סיני כדי ללמד את ישראל את התורה ולכרות אתם ברית, כך הוא ממשיך ויורד כל הזמן למשכן כדי להמשיך ללמד את התורה וכדי לשמר את יחסי הברית עם ישראל. בין במישור הפסיכולוגי ובין במישור המטאפיסי, המשכן מהווה חזרה 'ניידת' ומתמשכת של מעמד הר סיני, ומזכיר בכל עת את אותו מעמד נשגב.

צריך לקרוא למשה ולהזמין אותו להיכנס לאוהל. לאור זאת, שלושת הפסוקים האחרונים של ספר שמות - תיאור הענן והאש בנסיעת בני ישראל - לא רק שאינם קשורים לנושא הפרשייה ומתארים אירועים מאוחרים-בזמן, אלא מפריעים לרצף הטקסט, וממוקמים בין האיסור למשה להיכנס לאוהל מועד לבין קריאת ה' אליו. מדוע, אם כך, מופיעים פסוקים אלו בסוף ספר שמות?

הרב חנוך וקסמן מפנה את תשומת ליבנו שהפסוקים שבסוף ספר שמות מקבילים במידה רבה לפסוקים האחרונים של מעמד הר סיני (שמות כ"ד, טו-יח):

"ויעל משה אל ההר, ויכס הענן את ההר. וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים, ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן. ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל. ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר, ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה".

זהו סיום התיאור של מעמד הר סיני, בו עולה משה לקבל את "לחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם".

7. שמות כ"ד יב-יח:

(יב) ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם (יג) ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלקים (יד) ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אלהם (טו) ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר (טז) וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן (יז) ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל (יח) ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר והיה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה

למעשה, התורה מתארת בפסוקים אלו תמונה המורכבת מחמישה מרכיבים:

- משה פועל לבד
- כבוד ה' המכוסה בענן שוכן על ההר ומכסה אותו.
- משה מתעכב, לא יכול להיכנס לענן וממתין להזמנה האלוקית.
- הקב"ה קורא למשה ומשה נכנס פנימה אל הענן.
- בני ישראל רואים כיצד הר סיני עטוף כולו בעשן ובאש.
- חמשת מרכיבים אלו הם בדיוק חמשת המרכיבים של התמונה המתוארת בסיום פרשתנו, בתפר שבין ספר שמות לויקרא.
- כשם שמשה פעל לבדו בהר סיני, כך הוא גם הרכיב את המשכן בלי כל עזרה (מ', יז; לד)

פסוקי סוף הספר מדגישים דווקא את ההיבט השני - את היות המשכן חזרה קבועה על מעמד הר סיני, ולא את ההיבט הראשון - היות המשכן מקום מפגש בין הקב"ה לעמו. לכן, הפרק האחרון של הספר אינו מזכיר את הקדשת הכלים ואת משיחת הכוהנים לעבודה, כדי שלא לסטות מהמסר העיקרי של המשכן בפרק - חזרה על מעמד הר סיני.

שימת דגש דווקא על היות המשכן חזרה על מעמד הר סיני, בניגוד להיותו מקום מפגש הכולל קרבנות, כוהנים ופולחן, מהווה סיום הולם לספר שמות. כפי שכבר הדגיש הרמב"ן, הנושא הכללי של ספר שמות הוא החירות. חירות, כמובן, אינה רק חירות פיסית. רק כאשר ישראל עמדו בסיני, שמעו את דבר ה' ונכנסו עמו לברית - רק אז הם נגאלו פיסית ורוחנית. לפיכך, סוף ספר שמות - ספר החירות - חוזר לסיני, ומזכיר לנו שהחירות הרוחנית של בני ישראל לא הסתיימה עם היציאה מסיני. ישראל יצאו לחירות במעמד הר סיני, והמשכה של אותה חירות מתרחש באופן מתמיד במשכן.